

Lumi anglo-saxone

Corectitudinea politică sau limba ca accesoriu

Mărturisesc că m-am confruntat cu așa-zisa corectitudine politică mai întâi în practică și apoi în teorie. Nu că România ar fi o țară în care noțiunea luată în discuție ar constitui un lucru real sau luat în serios. Dar sunt situații în care nu poți să nu-ți aduci aminte de ea. Odată, când am întrebat o cunoștință cu se ocupa soțul ei, am primit răspunsul că el era „agent de securitate” la o instituție. Era foarte mândră de sintagma pe care mi-o oferise (și e sigur că o folosea de fiecare dată când era nevoie). Încântată, totuși, de rezonanța termenilor, am întrebat mai departe pe altcineva despre ce anume face un „agent de securitate”. Răspunsul a venit cât se poate de sec și de rapid și cu o intonație cât se poate de lehametită: „adică e paznic!”.

Am avut o experiență similară atunci când am întâlnit pentru prima dată într-un text noțiunea de corectitudine politică. Nefiind un articol despre acest subiect în mod special, sintagma fiind menționată în trecere, am rămas, ca și în cazul de mai sus, plăcut impresionată de denotațiile/conotațiile rezultate din alăturarea celor doi termeni. Dar n-a fost să fie nici de data asta! Când am mers mai departe cu cercetările asupra sensului adevărat al corectitudinii politice, am constatat că micul meu entuziasm era în mare măsură nejustificat.

Înțelesul global nu este aici suma înțelesurilor celor doi termeni, ci se reclamă prin excelență de la ideologii sau doctrine diverse și, trebuie precizat, destul de controversate: ipoteza Shapir-Whorf, conform căreia limbajul influențează gândirea, relativismul, vederile politice de stânga, feminismul. Ideea de bază, prin definiție, să spunem, ar fi protejarea persoanelor care sunt, într-un fel sau altul, diferite de majoritatea, din punct de vedere al rasei, genului, orientării sexuale, handicapului fizic sau mintal, religiei, vederilor politice. Până aici, nimic de obiectat: corectitudinea politică ar fi un fel de... „oficializare” a celor „șapte ani de acasă”, adică a bunului simț care ne împiedică să jignim pe altul, cu atât mai mult atunci când personalitatea acestuia se conturează plecând de la diferență.

Nu mai că noțiunea a fost pervertită, paradoxal, prin intermediul chiar al acelor care aveau nevoie de protecția ei. Astăzi, corectitudinea politică, devenită ținta ironiilor și satirilor de tot felul în lumea occidentală, nu mai înseamnă decât victoria haosului asupra ordinii, a lumii private asupra celei publice, a minorităților asupra majorității. Plecând de la o idee în principiu nobilă, aceea de a egaliza șansele tuturor în societate, corectitudinea politică ajunge să fie un instrument de ostracizare, de opresiune chiar. Perifericul, diferența, excepția ajung să fie măsura tuturor lucrurilor. Regulile, normalul, denunțate ca niște vechituri retrograde. Și, ca să demonstrez că nu exagerez, am să dau exemplul unui student american care locuia într-un campus universitar cu un coleg de cameră homosexual. În timp ce studenților heterosexuali li se interzicea să își afișeze în vreun fel preferința pentru sexul opus prin postere sau alte mijloace vizuale etc., cei cu orientare gay aveau libertate nelimitată în a-și etala orientarea sexuală pe holurile căminului. În momentul în care colegul de cameră a început să agațe și pe pereții camerei postere cu bărbați goi, studentul respectiv a cerut să fie mutat în altă parte. Când

conducerea universității a aflat motivul acestei cereri, studentul a fost întrebat cu mare stupefacție disprețuitoare dacă nu are el însuși vreo problemă cumva. Prin urmare, totul ca să respectăm diferența, chiar dacă aceasta înseamnă să răsturnăm ordinea socială. Iată de ce cred că ideea de corectitudine politică a devenit contradictorie, pentru că tinde spre extrema cealaltă, spre dominația foștilor dezavantajați, ca să folosesc jargonul de rigoare.

Sigur, nu am nimic împotriva folosirii unor eufemisme atunci când se impune. Termeni ca „inapt”, „bolnav mintal” sunt preferabili termenilor de „schilod” sau „nebun”. Deși nu știu dacă primii îi ajută pe cei la care se referă să se simtă cu adevărat mai bine. Sau îi ajută atunci când nu li se aruncă în față nici unul din cuvintele de mai sus. Mai degrabă e vorba de contexte în care se vorbește despre ei, decât de contexte în care sunt direct abordați, ca participanți la dialogul social. Cum să-i spui cuiva: „ești inapt” fără să îi atingi demnitatea, chiar dacă propoziția e adevărată? Este, prin urmare, și multă ipocrie la mijloc atunci când vrem să fim corecți politic: în dorința afișată de proteja pe cel vulnerabil, nu facem decât să atragem atenția asupra propriilor calități „profund umane”. Neprotejându-l până la capăt, nu facem decât să cosmetizăm vulnerabilitățile celui alt. Sunt aceste „farduri” eficiente oare și pentru cei „fardați”?

Una peste alta, corectitudinea politică nu este decât o modă, o modă care a și trecut în America și în vestul Europei. A trecut fiindcă a încercat să facă ceva ce nu se poate: să înlocuiască adevărata compasiune, adevărata comunicare și înțelegere cu un limbaj ce atrage atenția asupra lui însuși, de pe urma căruia mulți avocați au făcut cu siguranță bani frumoși în America. Fiind uneori un fel de păsă-rească, corectitudinea politică poate duce la excrescențe lingvistice ca aceasta pe care o dezvoltă textul satiric următor: *Pompierul (care s-a întâmplat să fie bărbat, dar putea la fel de bine să fi fost și o femeie) a îngrădit drepturile pisicii de a hotări singură pe unde să se plimbe, să se cațere sau să doarmă și și-a impus propriile lui judecăți de valoare, hotărând că ea avea nevoie să fie „salvată” de pe rămurica aleasă de ea. Cu o indiferență dură față de bunăstarea mediului înconjurător, și față de starea acestui copac în special, el a abătut nepăsător asupra copacului acel mijloc de urcare mobil, dezavantajos și neprietenos, cunoscut sub denumirea de „scară”, scrijelind scoarța copacului, și s-a urcat fără urmă de emoție, fără să ia în considerare faptul că etalarea cutezanței sale fizice ar putea să rănească respectul de sine al celor cu abilități diferite. A răpit și a reținut în mod nedrept animalul nevinovat cu intenția de a-l înapoia persoanei care pretindea că „posedă” animalul care era liber în mod natural. Totul ar fi încăput foarte bine într-o singură frază: „Pompierul a pus o scară pe copac, s-a suit pe ea și a salvat pisica”.*

Îmi vine greu să cred că noi, românii, care ne-am născut poezi cu deosebire în injurii, am putea să ajungem chiar atât de „corecți politic”. Deși, dacă îmi amintesc iar de cunoștința aceea a mea...

Elena CIOBANU

arte & meserii

Constantin CĂLIN

Pretexte

„Când ajunge sufletul la vămi – scrie Ilie Cleopa -, dracii pun la cântar ce a adus contabilul lor, cel de pe umărul stîng, căci avem doi îngeri: îngerul dreptății pe umărul drept și îngerul satanei, pe celălalt umăr, care scrie tot, și ce-a gândit omul și ce-a făcut”. Confensindu-mă, eu îl ajut, oare, pe acesta din urmă să-și îndeplinească misiunea, sau îl încurc? Sînt sigur că între dările noastre de seamă există numeroase diferențe. Înțeleg că el e foarte scrupulos, imbatabil în socoteli. Eu, din motive literare, sînt selectiv: las deoparte amănuntele fără valoare, irelevante. Neîndoielnic că nici punctele noastre de vedere asupra unui fapt sau altul nu coincid. Criteriile lui sînt imuabile, ale mele sînt relative, țin seama de circumstanțe. Așa stînd lucrurile, mai are vreun rost confesiunea? Da, are rostul de a reduce diferențele dintre cele două contabilități paralele. Cu cît voi spune mai multe despre mine, cu atît finalmente ele vor fi mai mici. Convins de asta, încerc s-o fac. Astfel, uneori, cînd mă gîndesc la scena cântarului, în loc să mă cuprindă frica, mă amuză că, în ciuda vigilenței lui, îngerul meu de pe umărul stîng n-o să prea aibă cu ce să-și justifice postul!

Teoria „expresivității involuntare”, căreia i s-a dat atîta credit, e, cu certitudine, una din ineptiile care sună bine, atractiv. Singură, fără amnar, însă, nici o piatră nu scoate scînteii. La fel mintea, fără atingerea unui eveniment ori fără o mobilizare. Toți cei care iau un condei în mînă, o fac cu intenție, vor să fie expresivi. Că unii ajung mai ușor și alții mai greu, aceasta-i deja o altă poveste. Iată un singur exemplu – și sînt sute – din aria literară frecventată de autorul teoriei amintite: literatura veche. E din „A doua domnie a lui Alexandru Moruz (1799-1801)”, de Zilot Românul: „O, săracii creștini, vezi bucurie cu bold!” Ce se întîmplase? La venirea domnitorului – un domnitor cu calități, dar și cu „lechele” – „unii se bucuraseră, alții se întristară”, cum se întîmplă „la toate schimbările de domnii”, inclusiv în zilele noastre. Dar, în cazul dat, știind că personajul e imprevizibil, nici bucuria celor dintîi nu era deplină, ci – ține să precizeze autorul – „bucurie cu bold!”, adică nesigură, gata oricînd să plesnească. O bucurie amestecată cu frica, dublată de neliniște. Subtilă, imaginea „boldului” amenințător nu mi se pare deloc „involuntară” aici, deși Zilot e un cronicar, nu un scriitor în sensul modern al cuvîntului, și nu urmează un program estetic etc.

„Cînd vom ajunge, stimați concetățeni, să nu mai aruncăm hîrțile netrebnice în grădinile publice, să nu scuipăm pe trotuar și să nu mai schingiim copacii de pe marginea șoselelor!...” Cineva ar putea crede că rîndurile acestea, aparținînd lui Gala Galaction, au fost scrise ieri. Din păcate, nu ieri, ci în urmă cu 60 de ani! Cifra, echivalentul a două generații, conține în ea nu numai o constatare, ci și o prognoză: debransarea de obiceiurile proaste s-a făcut și se va face lent. E posibil, așadar, ca subiectul acesta să fie abordat – cu uimire și scepticism – și de un publicist de la mijlocul veacului.

Apropo de întîzieri! Într-un articol din 14 august 1928, Nae Ionescu observa: „Primul cuvînt cu care a fost salutat domnitorul Cuza, la alegerea lui, a fost: «fă ca legea să înlocuiască arbitrarul». Dar această

urare nu s-a împlinit nici astăzi, după 80 de ani”. Trebuie să adaug: și nici acum, după alți 77! Cu aceleași consecințe: „lipsa de legalitate este principala cauză pentru care capitalul străin nu se aventurează în țara noastră”. În schimb, ne vin hoțomani din toate zările, confrății escrocilor naționali.

Trebuie spus odată: scriu „jurnale” multime de inși care n-au „bosa” jurnalului. Îi simt de la primele însemnări. Devenit o modă, jurnalul e mijlocul de a-și etala veleitarismul. Cert, n-au nimic de comunicat nici despre ei, nici despre lumea din jur. Întind vorbele din inerții de grafomani. Observă superficial. Mimează frămîntări ce nu sînt ale lor. N-au exercițiul solilocului. Din texte iese fum de impostură. Și, unde nu-i autenticitate, nu-i nici stil.

„Cînd un portret e reușit, ca la Sainte-Beuve, - observa Ernst Jünger -, umbrele contribuie și ele la reușită”. Puțini înțeleg și acceptă acest lucru. Cei mai mulți vor să proiectezi asupra lor numai fascicule de lumină. Lumina în exces orbește, însă, șterge contururile: portretul dispăre. O vreme prin intuiție, apoi pe baza cunoașterii modelului, am procedat mereu în sensul lui Sainte-Beuve. Cum? Am fost căutător și distribuitor de umbre, mai mult decît „maestru de lumini”. Umbra e evocatoare, fără ea n-aș putea să înțeleg „povestea unei vieți”. Umbra diferențiază biografia de hagiografie.

Am fost „socratic”, nu o dată, fără să știu că sînt. Prin ce anume? Prin atitudinea față de oaspeți. Am arătat aceeași impasibilitate ca și filozoful în următoarea anecdotă din *Manualul lui Epictet*: „Xantipa imputîndu-i lui Socrate, soțul ei, că nu prea se ostenește mult cu primirea unor prieteni, el i-a răspuns: dacă-s de-ai noștri, puțin le pasă; dacă nu-s de-ai noștri, puțin ne pasă!” Din păcate pentru mine, ori fiindcă n-am fost destul de sigur de înțelepciunea mea, ori fiindcă nevestă-mea e uneori mai convingătoare decît Xantipa, n-am reușit să rămîn neclintit în această atitudine pînă la capăt.

Recent, de Armîndeni, mi-am dat seama că sînt inși care, cînd le spui că, într-adevăr, „au fost oameni care au murit pentru cauza proletariatului”, cred că e un simplu clișeu. Rînjesc. „Lupta de clasă” e partea de istorie care s-a uitat (sau a fost făcută să fie uitată) cel mai repede. Multora (între ei și destui intelectuali) o existență ceva mai bună decît a celor de dinaintea noastră le-a obnubilat conștiința. Starea actuală le pare sigură și definitivă. S-au transformat în „mici bîrghezi”, cu toate caracteristicile speciei: ignoranță, indiferență, stupiditate.

Ideea de generozitate împinsă pînă la jertfă nu le mai trece deloc prin cap. Chiar și atunci cînd reprezintă grupuri, organizații, partide, cauza lor e – invariabil – una egoistă.

Mîhnirea a trecut ca un nor. Nu-i totul pierdut: am reușit să mă bucur de o buburuză, de un fluture alb, de o vaca-Domnului grăbită să treacă trotuarul printre picioarele sutelor de drumeți insensibili la acest eveniment.